

Fejlődő pályán a natúrparkok Elkészült a magyarországi natúrparkok szakmai koncepciója

2014 januárjában a természetvédelemért felelős vidékfejlesztési miniszter elfogadta a magyarországi natúrparkok szakmai koncepciójának első részét, amely a szakmai és szervezeti-működési kereteket határozza meg. A szakmai dokumentum a Vidékfejlesztési Minisztérium Nemzeti Parki és Tájvédelmi Főosztályának koordinálásával, a Nemzeti Agrárszaktanácsadási Képzési és Vidékfejlesztési Intézet, a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat és a Magyar Natúrpark Szövetség szakmai közreműködésével készült.

A natúrparkokra vonatkozó első hazai szabályozás 2004-ben látott napvilágot. Ekkor került be a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvénybe a natúrpark fogalma, továbbá az a szabály, hogy a natúrpark elnevezés használatához a természetvédelemért felelős miniszter adhat hozzájárulást.

A natúrpark mozgalom hazai fejlődése az 1990-es években indult el, és a részletszabályok hiánya ellenére – általános szakmai vélemény szerint – kedvező irányt vett. A létrejött és miniszteri hozzájárulást szerzett natúrparkok a természetvédelemben játszott szerepük mellett a vidékfejlesztés erős bástyái lettek. A hazai vidéki térségek fejlesztésének fontos eszközeiként a natúrparkokat a vidékfejlesztésben is indokolt kiemelten kezelni. Az állami és európai uniós források hatékony felhasználása ugyanakkor

szükségessé tette a natúrparkokra vonatkozó szabályozás pontosítását, részletezését az elmúlt évtized tapasztalatai alapján.

A natúrpark koncepció célja, hogy a szakmai és szervezeti-működési keretek korábbi részleteiből meghatározásával elősegítse a hazai natúrpark mozgalom egészséges fejlődését, a natúrparkok természetvédelemben és vidékfejlesztésben betöltött szerepének erősítését, illetve hogy megfogalmazza az egyenként sokféle natúrpark közös jellemzőit, így lehetővé téve egyfajta minőségbiztosítást.

A natúrpark cím adományozásának szakmai és szervezeti-működési feltételei

A koncepció a natúrpark cím adományozása kapcsán több szakmai és szervezeti-működési feltételt fogalmaz meg, melyek közül jelen cikkben – terjedelmi okok miatt – csak a legfontosabbakat emeljük ki. A natúrparkok területi kiterjedésével és lehatárolásával kapcsolatban – a jelenlegi helyzetet is figyelembe véve – a következő szakmai feltételek határozhatók meg:

- minimum három települési önkormányzat összefogása szükséges egy natúrpark létrehozásához;
- a natúrpark minimális területmértéke 10 000 hektár;
- az érintett települések teljes közigazgatási területe képezze a na-

túrpark részét (kivéve a kizárólag a főváros és a megyei jogú városok képezhetnek).

A fentiekkel összhangban a natúrpark címre pályázó területeknek:

- alapvetően természetközeli jellegűnek kell lenniük;
 - ezen területek egy részének hazai és/vagy közösségi természetvédelmi oltalom alatt kell állnia.
- Fontos, hogy a natúrpark kezdeményezésben részt vevő szervezetek határozott, világos fejlesztési célokat fogalmazzanak meg, amelyek összhangban vannak a nemzeti szintű vidékfejlesztési és természetvédelmi prioritásokkal. Ennek nem csak elméleti jelentősége van, hanem egy meglehetősen lényegbevágó is: a natúrpark létrehozását követő felülvizsgálati eljárások során az e célok megvalósításából fakadó eredmények képezik a működés minőségének az alapját.

A szervezeti-működési feltételek közül a legfontosabb, hogy az együttműködésben részt vevő települési önkormányzatok és egyéb szervezetek a natúrpark képviselői és az operatív feladatok koordinálására, végrehajtására hozzon létre vagy jelöljenek ki egy jogi személyiséggel rendelkező munkaszervezetet, amely alapítvány vagy egyesület formájában működik.

A natúrpark cím adományozásának folyamata

A natúrpark cím adományozásának folyamata két részből, az egyeztetési és a felterjesztési szakaszokból áll.

Az egyeztetési szakaszban a natúrpark munkaszervezete – a natúrparkot létrehozó szervezetek együttműködésével – összeállítja a natúrpark megalapozó szakmai háttéranyagát, amely alátámasztja, hogy az érintett szervezetek által kezdeményezett együttműködés megfelel-e a natúrparkkal szembeni szakmai és szervezeti-működési elvárásoknak. A megalapozó szakmai háttéranyag kötelező tartalmi elemeit és ajánlott szerkezetét, a dokumentummal kapcsolatos általános szerkesztési és tartalmi követelményeket, a tanulmány részét

képező fejlesztési koncepcióval szembeni általános szakmai elvárásokat a koncepció mellékletei mutatják be, így segítve a natúrparkok létesítését tervező közösségeket.

A megalapozó szakmai háttéranyag véleményezésére a minisztérium természetvédelemért felelős részlegén kerül sor, a vidékfejlesztésért felelős részleg bevonásával, illetve a működési területével érintett nemzetipark-igazgatóság(ok) és a Magyar Natúrpark Szövetség véleményének kikérésével.

A natúrpark munkaszervezete az eredményesen zárult egyeztetési szakaszt követően kérvényben fordul a természetvédelemért felelős miniszter felé, amelyben hivatalosan is kezdeményezi a natúrparki cím adományozását. A kérvényhez csatolni kell a natúrpark megalapozó szakmai háttéranyagát, amely alapján összeállított felterjesztési dokumentációt.

A kérvény pozitív elbírálása esetén a miniszter vagy megbízottja a névhasználati hozzájárulást igazoló oklevelet ünnepélyes keretek között átadja a natúrpark szervezet képviselőjének.

A natúrpark címet kizárólag azok a térségi együttműködéseket képviselő szervezetek használhatják, amelyek rendelkeznek a természetvédelemért felelős miniszter hozzájárulásával, illetve kizárólag a kérelemben nevesített területekre.

A koncepció új elemként határozza meg a névhasználathoz való hozzájárulás határozott időtartamát, amely öt év. A névhasználat öt évenként egy felülvizsgálati eljárás alapján hosszabbítható meg.

A koncepció további új eleme azoknak a szakmai és szervezeti-működési feltételeknek a meghatározása, amelyek nemteljesülése esetén a natúrpark cím visszavonására kerül sor. Ilyen például, ha a natúrpark működése nincs összhangban a hatályos jogszabályokkal, különös tekintettel a természetvédelmi jogi szabályozásra. A névhasználati hozzájárulás meghosszabbításának feltétele az is, hogy a natúrpark működése legyen összhangban a natúrpark megalapozó szakmai háttéranyagában és a felterjesztési dokumentációban rögzített alapelvekkel. A cím

visszavonását eredményezheti az is, ha a natúrparkot hivatalosan képviselő munkaszervezet megszűnik vagy más okból a képviselőre alkalmatlanná válik, és a képviselő szervezet kérdését nem rendezik.

Hogyan tovább?

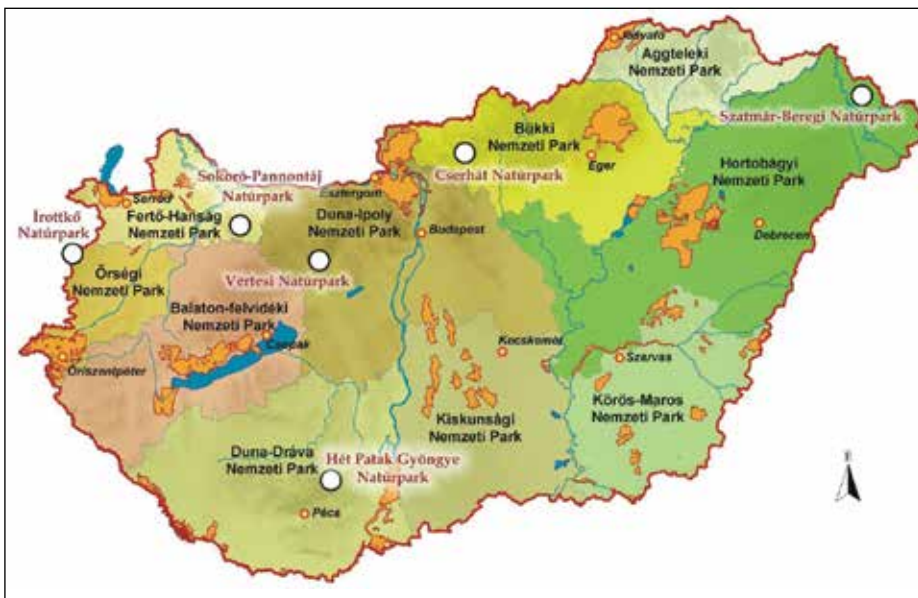
A natúrpark koncepció számos normatív szabályozási elemet tartalmaz. Ilyen például az adományozás részletes eljárási rendje, a felülvizsgálati eljárás, ellenőrzés, visszavonás menete. Mindezek egy miniszteri rendelet megalkotását teszik szükségessé, amire a törvényi felhatalmazás megteremtését követően kerülhet sor.

A koncepció azokra a témákra vonatkozó iránymutatásai, amelyek túlmutatnak a jelenlegi szabályozási kereteken (pl. a natúrpark névhasználati hozzájárulás visszavonása), csak a természet védelméről szóló törvény módosítása és a miniszteri rendelet hatályba lépését követően érvényesíthetők. A natúrpark cím adományozásának szakmai szempontjaira vonatkozóan a koncepció már elfogadását követően is alkalmazható.

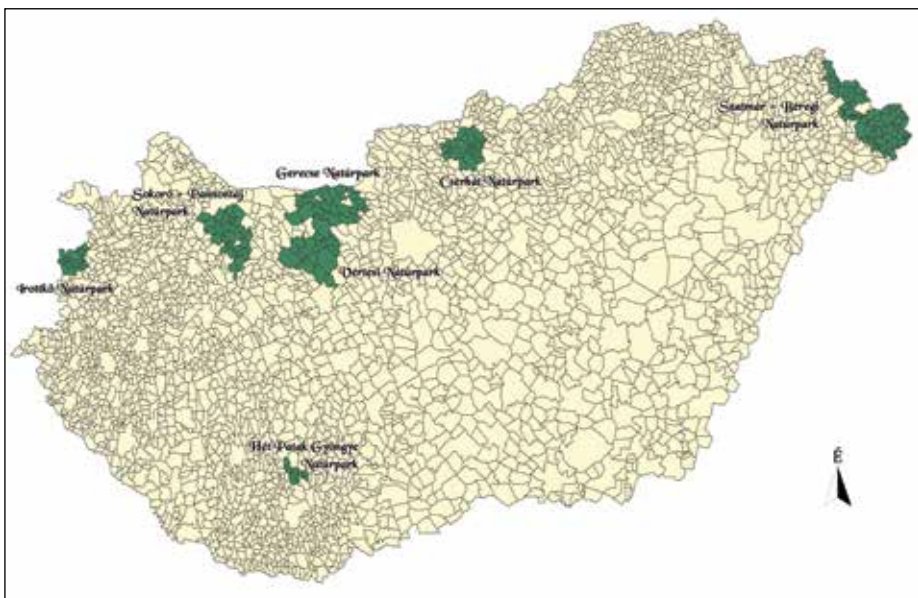
Az elmúlt évek történései igazolták, hogy a natúrparkok a hazai vidéki térségek fejlesztésének fontos eszközei. Ebből kiindulva az Európai Unió 2014. és 2020. közötti pénzügyi és pályázati időszakában a hazai natúrparkok fejlesztésére várhatóan jelentős vidékfejlesztési források fognak rendelkezésre állni. Az erre való felkészülés, a natúrpark mozgalom további fejlődésének megfelelő irányban tartása tette szükségessé a natúrpark koncepció megalkotását.

Az első eredmények már látszanak: az elmúlt hónapokban több új natúrpark szakmai előkészítése kezdődött meg, illetve gyorsult fel. A natúrpark címmel rendelkező hét hazai natúrpark és az újonnan létesülők remélhetően a jövőben egyre növekvő mértékben járulnak hozzá ahhoz, hogy a hazai vidéki tájak továbbra is biztosítsák az ott élők boldogulását, biztos megélhetését.

*Dr. Kiss Gábor osztályvezető
VM Tájvédelmi, Barlangvédelmi és Ökoturisztikai Osztály*

A természetvédelemért felelős miniszter által elismert magyarországi natúrparkok területi elhelyezkedése (2013. december) és kapcsolatuk a hazai nemzeti parkokkal és a nemzetipark-igazgatóságok működési területével

A természetvédelemért felelős miniszter által elismert magyarországi natúrparkok (2013. december) területi kiterjedése

Natúrparkok Magyarországon

Hazánkban jelenleg hét olyan natúrpark működik, amelyek rendelkezik a természetvédelemért felelős miniszter által adományozott névhasználati címmel.

Az államilag elismert natúrparkok területi kiterjedése 347 477 hektár, ami az ország területének 3,7%-a. A natúrparkok hazánk 188 településének teljes közigazgatási területére terjednek ki, így a hazai települések mintegy 5,8%-a tar-

tozik valamely államilag elismert natúrparkba.

Jelenleg a legkisebb kiterjedésű natúrpark (Hét Patak Gyöngye Natúrpark) területe kevéssel haladja meg a 10 ezer hektárt, míg a legnagyobb natúrpark (Szatmár-Beregi Natúrpark) több mint 100 ezer hektár kiterjedésű. Településszámot tekintve a Hét Patak Gyöngye Natúrpark mindössze 8 településre terjed ki, míg a Szat-

már-Beregi Natúrpark 67 település teljes közigazgatási területét foglalja magába.

A címmel rendelkező hét natúrparkon kívül számos további natúrparki kezdeményezés ismert. Közülük a Körösök Völgye Natúrpark és a Koppányvölgy Natúrpark március hónapban hivatalosan is kezdeményezte a névhasználati cím adományozását.

A természetvédelemért felelős miniszter által elismert natúrparkok Magyarországon (2013. december)

Natúrpark	Terület (ha)	Települések száma	Névhasználati cím megszerzésének időpontja	Natúrparkot képviselő szervezet neve
Vértesi Natúrpark	35 838	17	2005. október 27.	Pro Vértés Közalapítvány
Írottka Natúrpark	20 119	16	2006. április 1.	Írottka Natúrparkért Egyesület
Sokoró-Pannontáj Natúrpark	62 670	30	2006. április 1.	Sokoró Ökológiai Park Alapítvány
Cserhát Natúrpark	38 260	22	2009. október 22.	Cserhát Natúrpark Közhasznú Alapítvány
Szatmár-Beregi Natúrpark	103 802	67	2010. január 17.	Szabolcs-Szatmár-Beregi Természetvédelmi Közhasznú Alapítvány
Hét Patak Gyöngye Natúrpark	10 177	8	2011. október 28.	Hét Patak Gyöngye Natúrpark Egyesület
Gerecse Natúrpark	76 611	29	2013. február 1.	Által-ér Vízyűjtő Helyreállítási és Fejlesztési Szövetség
Összesen:	347 477	189¹		

¹ Egy település, Tatabánya két natúrpark kezdeményezéséhez (Vértesi Natúrpark és Gerecse Natúrpark) is csatlakozott, ezért valójában a natúrparki települések száma országosan összesen 188.

A Bükkalja – Háttér egy natúrparkhoz

1

Fotó: Baráz Csaba

Tájművelők

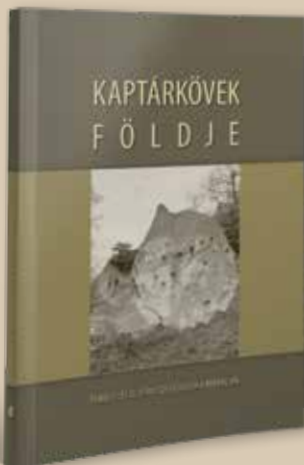
A természetvédelem látókörébe nem csupán a természeti értékek, hanem a tájhoz erősen kötődő, a tájban gyökerező, a tájhoz simuló kulturális örökség is beletartozik. Az állami természetvédelem a földtani (geoszféra), növényzeti és állattani értékek (bioszféra) őrzése, aktív kezelése mellett tájvédelmi feladatokat is ellát, ami nem csupán a védett természeti területekre és nem csak a tájkép védelmére korlátozódik. A természetvédelem és a tájvédelem alapvető törekvése, hogy a természeti erőforrások felhasználása és a tájhasznosítás során megmaradjon a tájak természetes, természetközeli állapota, valamint a tájak jellegét meghatározó természeti és kulturális értékek.

Az Európai Táj Egyezményben ez a tömör definíció olvasható a tájról: „A táj az ember által érzékelt terület, amelynek jellege természeti tényezők és/vagy emberi tevékenységek hatása és kölcsönhatása eredményeként alakult ki.” Azaz a táj természet és a társadalom kölcsönhatásaiban fejlődő komplex területi egység, tükrözi a természeti adottságokat, a társadalmi és gazdasági viszonyokat, ugyanakkor magas szintű vizuális-esztétikai értékek hordozója.

„Alig van nebezebbén meghatározható fogalom, mint a táj. Pedig ki ne tudná mit jelent?”

Ha boncolgatni kezdjük a táj fogalmát, akkor egy sereg tényezőt találunk, amiket tájalkotó elemeknek szoktunk nevezni, s amik

mind részesei ugyan a tájnak, de csak együttesük teszi igazában a tájat. A tájról lehet képet rajzolni vagy festeni, ez azonban bármilyen sokat foglaljon is magába, mégis csak többé-kevésbé bű, élettelen tájkép lesz. Sokkal többet ad vissza a tájból a hangos és mozgó fénykép, mert itt szemünk mellett már a fülünkkel is érzékeljük a víz csobogását, a szél zúgását egy városi tájban a villamos csörömpölését stb.

Tájkarakter

A Bükkaljára leginkább két jelző illik: sokrétű és rejtőzködő. Emellett: különös és egyedi. Mind a földtörténete, mind az élővilága, mind pedig az itt kialakult népi kultúra egyaránt hordozzák az átmeneti jellegű tájak, a határterületek sajátosságait. Ebben a tájban benne van egy kicsit az Alföld végtelen rónasága és a Kárpátok vadregényes hegyvidéke. Itt ellentétes hatások találkoznak, hiszen nyitott mindkét irányba, mindkét véglet felé és különbségek ötvöződnek karakteres egységgé, mert egyfajta zárttság is jellemzi ezt a szelíd, hegység-előtéri dombvidéket.

E tájban élő ember léte egyszerű és hangsúlytalan. Az ide születettek soha nem gyakoroltak politikai hatalmat, óvakodtak az absztrakt szerepektől. Az ilyen vidékeket elkerülik a háborúk, nem tarolják le had-

az Alföld keleti középrégiójának részét képező „Borsodi-hevesi Tisza mente” néprajzi tájával. Mindegyik szomszéd kistérségi kihatás magának néhány települést a Bükkaljából: a néprajztudomány képviselői Egert például a Mátraaljához sorolják, Tardot, Tibolddarócot vagy éppen Kisgyórt a Borsodi-Mezőséget magába foglaló Tisza mentéhez.

Holott itt alakult ki a Kárpát-medence egyik legkülönlegesebb, legösszetettebb tájépítészeti jelensége, a bükkaljai kőkultúra, amelynek gyökere a prehisztórikus időkbe nyúlik vissza. E napjainkban is

3

Fotó: Baráz Csaba

Kaptárkövek földje – Természetvédelem és tájművelés a Bükkalján. Eger, 2013

A könyvben a bükkaljai táj természetvédelmi szempontból jelentős tájelemeit, védett természeti és archaikus kultúrtörténeti értékeit, tájhasználati formáit (tájrendezés, tájművelés, tájépítészet) foglaljuk rendszerbe – különös tekintettel a kaptárkövekre és az itteni kőkultúrára. Felvillantjuk a kaptárköveket rejtő táj sajátos és egyedi (ugyanakkor egyetemes) értékeit: azokat a természeti és kulturális jelenségeket, amelyek együttese révén alakult, formálódott a Bükkalja metageográfiai dimenziója. A térképmelléklet segítségével pedig útikalauzként is forgatható könyvünk.

4

Fotó: Baráz Csaba

seregek, földjén nem dúlnak sorsdöntő csaták. A Bükkalja – egy-két, a szabályt erősítő kivételtől eltekintve – mindig kívül állt a történelem sodorvonalán. Ezt a kívülállást, ezt a rejteki életformát e táj kontemplativitást (elmélyedést, elmélkedést, szemlélődést) serkentő volta segítette elő.

A Bükkalja olyannyira észrevehetetlen, hogy még a magyar népi kultúra régiói közt sem szerepel. Észak felől a Fel-föld déli kulturális régióival – Palócfölddel, a Mátraaljával és a Bükk „mögött” lévő Bar-kósággal – érintkezik, dél felől

még élő kőkultúrának és az itt élő nép lelkének kulcsát a kaptárkövek – a régi idők, az Aranykor rejtélyes és néma tanú – jelentik. Övni kell őket, hiszen a tájhoz kötött tradíciók, de maga az Óshagyomány jóformán már csak e faragott sziklák által hordozott rejtjeles üzenetből rekonstruálható.

Kőkultúra

A Bükkalja dombtetőin, a völgyközi hátak lankáin, délies lejtőin javarészt szőlők és gyümölcsösök voltak (és vannak újra) – e táj képi megjelenését a völgytalpakon, völgy-medencékben megbújó kicsiny falvak és a településeket övező erdőfoltok, szántóterületek és rétek-legelők mellett a szőlő- és kertkultúra változatossága határozza meg. Ezzel a mozaikos agrártájjal szoros összefüggésben alakult ki az a

2

Fotó: Bakó Gábor

jelenség, ami a kistájcsoport legfőbb karakterét – sajátos és egyedi arculatát – hordozza, az ún. bükkaljai kőkultúra.

A Bükkalja kőzettani felépítésének köszönhetően, elsősorban az állékony, de jól faragható vulkáni kőzetek, a riolit- és a dácittufa (ignimbrit) következtében e táji egység településeinek jelentős hagyománya alakult ki a kő megmunkálásának (a kőfaragásnak, a kővágásnak, a kőfejtésnek), a kő népi alkalmazásának. Az építőkövek fejtése és a népi építészetben történő felhasználása, a kőfaragás és a kőzetbe mélyített helyiségek készítése a Kárpát-medencében itt nyúlik vissza a legrégebbi időkig.

Ennek a kőkultúrának a gyökerét, legarchaikusabb rétegét a kaptárköveknek nevezett fülkés sziklák jelentik. Ezeket az ember által megfaragott felszínalkotmányi értékeket jobbra a titokzatos jelzővel illetjük, hiszen mind a korukat, mind a rendeltetésüket, mind pedig a készítőik kilétét ma még találgatjuk.

Úgy véljük azonban, hogy éppen ezek rejtélyes jelenségek a Bükkalja genius loci-jának forrásai, e táj karakterének legfőbb hordozói. Mivel olyan természeti alakzatokról van szó, amelyeket az ember továbbformált, ezért egyszerre részei a természeti és a kulturális örökségnek. A kaptárkövek mintegy megtestesítik az ember és a táj sokrétű és ősi kapcsolatát.

Baráz Csaba – BNPI

7

Fotó: Baráz Csaba

8

Fotó: Mihály Péter

1. kép: Tard. Szabó Zoltán szociográfiájának hegyek-dombok közé szorult népe színes népi kultúrát teremtett
2. kép: Szelíd dombok és sziklák övezte völgyek változatos világa – ez a Bükkalja
3. kép: A bükkaljai emberek életében az állattartásnak is fontos szerepe volt – és reméljük lesz is
4. kép: A Bükkalja tipikus hegyláb felszín
5. kép: Réti iszalag
6. kép: A kaptárkövek a bükkaljai kőkultúra legarchaikusabb rétegét képviselik
7. kép: A Király-széke nevű kaptárkő Szomolyán
8. kép: Erdők, kertek, gyep és sziklák. Néhány évtizede még így nézett ki a Nyerges-tető és a Mész-hegy környéke
9. kép: Szent Donát a szőlősgazdák védőszentje. Történelmi borvidéken járunk

9

Fotó: Baráz Csaba